

Sumari

Els fills de la immersió lingüística	11
1. L'origen de la immersió lingüística	21
De la necessitat a la llei	22
Les societats bilingües	30
Els exemples en què es va emmirallar	
el nostre model	32
El model català	39
Les migracions dels anys seixanta	44
El paper dels barris	50
2. La immersió a l'aula	55
El veïnat demanava l'escola en català: la Isabel,	
el Domingo i la Dolores	55
El professorat que venia de fora:	
el Manolo Carrasco	63
Un ajuntament que premia l'accelerador:	
el Ramón Álvarez	68
L'embrió de les escoles va ser l'accés al català	
de les famílies: la Maria Antònia	79
Tres coincidències en el temps	82
3. Altres models lingüístics	85
El Canadà: l'aposta pel plurilingüisme	
i la multiculturalitat	86
Bèlgica: el bilingüisme del territori	91
Finlàndia: un referent de l'èxit educatiu	95

Altres comunitats autònomes de l'estat	99
En conclusió	109
4. La llengua com a arma política	115
La instrumentalització de la llengua	115
Inicis d'un embat contra la immersió	120
El setge judicial al model	124
La immersió en temps de tensió política	129
Desmuntant tòpics	135
5. Els reptes de futur	155
Per què encara continuem necessitant aquest model?	156
Els consensos que defensen la llengua	159
El repte de la multiculturalitat	167
L'escola pública com a principi	171
Epíleg	177
Bibliografia	191

Els fills de la immersió lingüística

«No parlaràs mai un bon català», aquestes sis paraules les vaig portar carregades com una llosa durant anys. Me les va dir la professora de català el primer any de batxillerat a l'institut quan era incapaç de diferenciar la *o* oberta de la tancada. Val a dir que el caràcter de la professora no era gens agradable i això li va valdre un malnom, que no penso repetir perquè l'educació i l'empatia que he desenvolupat al llarg dels anys amb el professorat m'ho impedeixen. Però això és una altra història. Fa gairebé seixanta anys que els meus pares viuen a Catalunya. Cap dels dos parla català, tot i que l'entenen, i recordo que de molt petit sempre eren els més interessats que jo aprenguéss la llengua del meu país. Sabien que parlar català no em faria millor persona ni tampoc em garantiria feines amb millors condicions, però sí que tenien clar que m'ajudaria en la necessària cursa per la igualtat d'oportunitats. Per això, des de l'AMPA del Joan Montllor, primer, i de l'Agnès Armengol, després, les dues escoles públiques de Torre-romeu, a Sabadell, el meu barri, van lluitar perquè les classes fossin en català.

El meu pare, obrer del metall, va venir a Sabadell des d'Alicún de Ortega, a Granada, per buscar un futur millor i aquí va conèixer la meva mare, treballadora del tèxtil, després reciclada com a treballadora de la neteja, que va deixar Loja, també a Granada, per qüestions familiars. Una família de la qual no només estic orgullós per qui són, sinó per la seva trajectòria. El meu pare va ser detingut per la policia durant els anys setanta i vuitanta per repartir octavilles que demanaven llibertat, amnistia i Estatut d'autonomia i per lluitar per una escola en català per als seus fills i la seva filla. Una escola que, gràcies a ell i a molts com ell,

avui puc continuar defensant des del Congrés dels Diputats quaranta anys després. Una escola que beneficia, especialment, els fills de les classes populars. Perquè la immigració està molt més lligada a l'origen socioeconòmic de les persones que no pas a la identitat. No van emigrar pel fet de ser andalusos, extremenys, murcians, uruguaians, colombians o marroquins, sinó pel fet de ser pobres. L'al·lusió a la immigració apel·la als orígens humils que vinculen el debat territorial a la classe i no a la identitat i per això és necessari.

Recordo una de les lectures que més em va impactar en els primers anys del meu despertar personal sobre l'interès social i polític. *Els altres catalans* de Paco Candel. En un dels capítols s'hi explica una anècdota amb què em vaig identificar moltíssim. Relata que a les barraques de la Fossa, al vessant oest de la muntanya de Montjuïc, hi vivien moltes famílies que provenien d'Alicún de Ortega, el poble del meu pare. Segons l'Ajuntament de Barcelona, l'any 1957 hi havia 6.090 barraques que allotjaven més de 30.000 persones; i això també passava a altres ciutats com Sabadell. Les Coves de Sant Oleguer, les de Can Quadres, les de la pujada de Sant Antoni o les de la llera de Sant Salvador en són clars exemples. Candel explica que, per rememorar les festes patronals del poble i amb nostàlgia de la seva terra, els veïns d'Alicún de Ortega que habitaven les coves van aconseguir una imatge del patró, sant Roc, i cada dia la custodiava una de les famílies. Llegir aquella anècdota de Paco Candel em va sobtar per dos motius principals: el primer, perquè a casa de la meva àvia paterna també hi havia una imatge del sant Roc d'Alicún de Ortega que presidia la saleta, i el segon, perquè els paisans del meu pare van venir del seu poble natal per viure en unes xaboles que evidenciaven les dificultats del dia a dia. El meu pare recorda que l'any 1962, quan va arribar a Barcelona amb quinze anys, va anar a aquella barriada de barraques per visitar els paisans del poble. Ell sempre m'explica que la meva

tieta Paulina, la seva germana gran, va ser la primera que va venir a Catalunya des d'Alicún de Ortega i va viure a les Coves la pujada de Sant Antoni, on a mitjans del segle xx les famílies acostumaven a malviure en grutes excavades al marge dret del riu Ripoll al seu pas per Sabadell, i que avui han esdevingut un espai de record de la memòria històrica, per cert, poc cuidat per les nostres administracions. Sempre he pensat que els fills dels *altres catalans* que tan bé va descriure Paco Candel som avui, perquè la història té un fil roig i de classe que la lliga, els fills de la immersió lingüística.

Durant la meva infantesa, entre els anys vuitanta i noranta, només m'arribava el català que les mestres parlaven a l'aula de l'escola, totes professionals compromeses i coneixedores de la importància social de la seva tasca. Aquelles mestres, com les d'avui, són el pilar social i representen la dignitat del nostre país. Al pati, entre els amics, amb la família, fins i tot a través dels mitjans de comunicació, l'única llengua que jo utilitzava era la castellana. Amb el veïnat parlàvem en castellà, vèiem la televisió en castellà i ens relacionàvem amb la família exclusivament en castellà. Això no era ni bo ni dolent; senzillament forma part de la realitat que vam viure la primera generació de la democràcia en molts dels barris del nostre país i que explica per què es va desplegar a Catalunya un model d'immersió lingüística. Érem nens i nenes de famílies castellanoparlants que desconeixíem profundament la llengua catalana. Només la immersió lingüística ens la va acostar i així la vam poder fer també nostra.

La primera vegada que vaig sortir del barri amb regularitat va ser quan vaig començar el batxillerat a l'institut Pau Vila de Sabadell. A Torre-romeu no n'hi havia, d'institut públic, i el del barri de Gràcia era el que teníem de referència. Allà vaig adonar-me de la doble realitat que encara es vivia a ciutats com la meua. El meu barri són dues grans artèries principals, el carrer de Sau i la ronda de l'Ebre, articulats per desenes de carrerons

desordenats fruit de l'urbanisme d'autoconstrucció dels anys seixanta. En arribar a la primera classe, la professora va fer la típica presentació en què cada alumne havia d'explicar d'on venia i què volia estudiar després del batxillerat. Sis dels trenta-dos alumnes d'aquella aula vam dir que veníem del carrer de Sau, al barri de Torre-romeu. I una de les companyes de classe se'n va sorprendre: «I on és aquest carrer que hi viu tanta gent?» Allà vaig descobrir que els que vivíem a l'altra banda del riu continuàvem sent uns grans desconeguts per a la resta de la ciutat. D'aquell aprenentatge en vaig treure una conclusió que m'ha acompanyat sempre: un bon sistema educatiu és aquell que permet que els nens de l'altra banda del riu tinguin les mateixes oportunitats que la resta de nens de la ciutat.

Soc, doncs, fill de la immersió lingüística, la millor eina de país que hem tingut mai per garantir la cohesió social i la igualtat d'oportunitats. I som els fills de la immersió lingüística els qui coneixem en primera persona que el model educatiu català ha donat el millor de la nostra societat. La Catalunya que balla amb Estopa i també amb Txarango. La del respecte, la tolerància i la democràcia. Només la immersió lingüística garanteix la igualtat d'oportunitats i la cohesió social? No, evidentment. Afirmar tal cosa seria ingenu i, fins i tot, hipòcrita. En un context de polítiques neoliberals i una economia al servei de les grans empreses com la que s'imposa a la Unió Europea, la igualtat d'oportunitats és difícil, per no dir impossible. Però, certament, mesures com la immersió són elements correctors d'aquestes desigualtats estructurals que cal continuar incentivant.

Anys més tard, vaig tornar a viure les aules per exercir la meua vocació. M'havien *adoctrinat* tan malament dins del model educatiu català que vaig acabar estudiant Filologia Hispànica i soc professor interí de llengua castellana i literatura a secundària, avui en excedència per la meua responsabilitat de diputat d'En Comú Podem.

He fet classes a diferents instituts del Vallès Occidental i he viscut la realitat que sovint alguns volen manipular. No existeix cap tipus d'adoctrinament; la manca d'ús del català encara és present a moltes aules. Especialment a les zones més vulnerables, en barris com el meu, de classe treballadora, humil i de majoria castellanoparlant, el català continua sent una realitat lingüística sentida bàsicament a les aules de les escoles. Com en la meua infantesa, avui al pati, en les relacions entre amics, familiars i de vincle social, hi preval l'ús de la llengua castellana. Com he dit abans, això no és ni bo ni dolent; és simplement la constatació d'una realitat.

Jo he tingut alumnes amb una manca important de competències lingüístiques en llengua catalana. I això sí que és negatiu per a ells mateixos. Una cosa és no parlar una llengua perquè prefereixes fer-ne servir una altra, pels motius socials o de vincle familiar que siguin, i una de ben diferent és no utilitzar-la perquè te'n falten les competències bàsiques. Per això estic convençut que som les persones castellanoparlants les més interessades a garantir la immersió lingüística i el model educatiu català com a eina social i de país que ens faci bilingües. El bilingüisme no ens fa millors, però és un esglaó més en la lluita per la justícia social i la igualtat d'oportunitats.

Després d'haver-me convertit en una persona bilingüe gràcies a la immersió, la vida també m'ha donat l'oportunitat de protegir el model lingüístic de Catalunya a les institucions. Defensar la immersió lingüística al Congrés dels Diputats, davant de qui fa servir la demagògia pròpia de qui parla sense conèixer, és el que ha donat sentit a exercir de diputat. El pitjor que he viscut en aquests anys d'experiència política, tant al Parlament de Catalunya com al Congrés dels Diputats, ha sigut la utilització partidista, especialment de la dreta, que s'ha fet de l'aspecte lingüístic. He trobat a faltar parlar des de la motivació pedagògica, que és el que, teòricament, hauria

de centrar l'interès d'un model educatiu. I, en canvi, hem abusat (cal fer autocrítica) excessivament de l'argumentació merament politicista per buscar el desgast de l'adversari. És una autèntica irresponsabilitat. Veure, com jo he vist, ministres del govern de l'Estat atacar el model educatiu català per arreplegar alguns vots és literalment roí.

Perquè a Catalunya el model que hauria de ser exclusivament pedagògic s'ha polititzat. Demagògicament, tant el PP com Ciutadans, i més recentment Vox, afirmen voler defensar uns consensos de l'any 1978 materialitzats en la Constitució Espanyola (que, per cert, més del 60 % de l'actual ciutadania amb dret a vot no la vam votar) i, en canvi, volen fer desaparèixer consensos àmpliament majoritaris a la societat catalana com són el model educatiu o el dret a decidir del nostre país. Ho fan perquè, de manera molt irresponsable, volen imposar un clima de tensió i de crispació.

De vegades he tingut la sensació de viure en mons paral·lels, que ni tan sols es coneixen. En paraules de l'admirat i estimat David Fernández, «un Matrix». El divorci entre la meua experiència personal i l'experiència dels barris populars del nostre país respecte del discurs incendiari de la dreta que he viscut al Parlament, primer, i al Congrés, després, és una de les motivacions que m'han empès a escriure aquest llibre. No em quedaria tranquil, no tindria la consciència tranquil·la, si no expliqués el que he viscut en primera persona. Callar davant les autèntiques barbaritats que han arribat a dir en contra de la immersió lingüística i del català com a llengua vehicular del sistema educatiu no és una opció. La complicitat del silenci mai pot ser una opció.

En el segon capítol d'aquest llibre faig un repàs a l'origen de la immersió lingüística en els seus dos vessants, tant el lingüístic com el social. El naixement del model al Quebec i l'adaptació a una Catalunya diversa, rica i bilingüe centren aquesta part.

El tercer és el capítol més emocional del llibre, en què els records tenyeixen les històries del color de la melancolia més positiva. Perquè la llengua i l'educació també tenen una component emocional que ni he pogut ni he volgut passar per alt. Moltes vegades la teoria aguanta qualsevol mena de model lingüístic, però després cal que la pràctica acompanyi aquesta experiència. Les converses que he tingut amb el meu pare i la meva mare, el Domingo i la Dolores; una de les dones de l'AMPA de la meva escola, la Isabel; el director del centre i amic, el Manolo Carrasco; l'activista cultural i professora de català en aquella etapa al barri on vaig néixer, la Maria Antònia; o persones de l'àmbit de la política que van gestionar aquella etapa com Ramón Álvarez, a l'Ajuntament de Sabadell, després de l'autogovern recuperat de les urpes del franquisme, són veus imprescindibles a les quals cal donar tot el protagonisme.

També he considerat necessari, i ho faig en el quart capítol, comparar els diversos models lingüístics d'algunes de les societats bilingües del nostre entorn. Les experiències educatives al voltant de dues o més llengües en contacte han generat molta literatura, moltes experiències pedagògiques que, amb els ulls d'un fill de la immersió lingüística com jo, he volgut contrastar.

Al cinquè capítol faig un repàs als atacs —polítics, mediàtics i judicials— que ha patit el nostre model educatiu i com la politització de la llengua ha arribat a uns extrems que, segurament, ningú hauria imaginat quan aquest model començava a caminar a mitjan anys vuitanta. Hi tracto la instrumentalització de la llengua i el seu ús com a arma política per part de les dretes espanyoles. La tensió política, l'embat judicial contra el nostre model educatiu i els tòpics que utilitzen sovint els contraris a la immersió lingüística han de ser analitzats amb la perspectiva dels qui defensem el català com a llengua vehicular del sistema educatiu per qüestions pedagògiques i culturals.

I, finalment, el capítol sisè se centra en els reptes de futur als

quals s'enfronta el model. Intento, aquí, donar resposta a una pregunta senzilla: *Encara necessitem aquest model educatiu?* I la resposta és, també, rotunda: és clar que sí. El necessitem més que mai. Ara tenim una societat molt més diversa i plural des del punt de vista cultural i lingüístic, i cal conservar una eina de cohesió i enfortiment de la nostra societat. S'ha demostrat que la immersió lingüística és la millor eina i que, a més, té una gran fortalesa: ha suportat la ventada d'atacs orquestrats pels poders polítics, mediàtics i judicials gràcies a la transversalitat i la voluntat de pluralitat.

Aquestes reflexions m'han portat a escriure un llibre com el que teniu entre les mans. Sempre m'he sentit fascinat per un model que m'ha permès convertir-me en una persona bilingüe quan, des del bressol, estava predestinat a ser monolingüe. Torno a repetir-ho: no és ni bo ni dolent; simplement es tracta d'una constatació. Això també va fer que, dins dels estudis de Filologia Hispànica, optés per l'itinerari de la sociolingüística, que és la disciplina que realment m'atrau. Història de la llengua, lingüística aplicada, sociolingüística o dialectologia. Conèixer la relació entre les llengües i la societat és un dels aprenentatges més interessants que he tingut al llarg de tota la meua vida, tant personal com política o professional.

Per un camí paral·lel que també he gaudit, l'estudi de la llengua i la societat et porta a analitzar els comportaments socials. Les persones som éssers polítics i, com a tals, la societat forma part del nostre hàbitat natural. Et duu a comparar Catalunya amb altres societats. Algunes de properes i semblants, i d'altres de properes però ben diferents. Algunes de llunyanes i molt diferents, i d'altres de llunyanes i sorprenentment semblants.

Catalunya és, som, una societat plural, feta de catalans d'orígens diferents, que van venir durant els anys seixanta de tot arreu de l'Estat i, més recentment, de molt més enllà. L'esperança rau en el catalanisme popular que ha de lluitar perquè no existeixin

catalans de primera ni de segona, al marge de la bandera que cadascú tingui penjada al balcó; si decideix tenir-n'hi una. La Catalunya dels catalanoparlants que escolten Antonio Orozco i la dels castellanoparlants que escoltem Cesk Freixas.